

LATVIJAS REPUBLIKAS TIESĪBSARGS

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, fakss: 67244074, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv

Rīgā

16. 11.2011. Nr. 1-5/281
Uz 07.10.2011. Nr.1-04/341-pav

**Latvijas Republikas Satversmes tiesas
tiesnesei Aijai Brantai**
Jura Alunāna ielā 1, Rīgā, LV-1010

Par viedokli lietā Nr.2011-14-03

Latvijas Republikas tiesībsargs (turpmāk tekstā- tiesībsargs) ir saņēmis Jūsu vēstuli ar lūgumu izteikt viedokli Satversmes tiesas lietā Nr.2011-14-03 „Par Ministru kabineta 2001.gada 13.marta noteikumu Nr.120 (spēkā līdz 03.09.2009.) "Rezidentu sadales un rezidentūras finansēšanas noteikumi" 3.¹5.apakšpunkta un 11.punkta un Ministru kabineta 2009.gada 25.augusta noteikumu Nr.972 (spēkā līdz 07.09.2011.) „Rezidentu sadales un rezidentūras finansēšanas noteikumi” 11.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 106.pantam.

Ministru kabineta (turpmāk tekstā- MK) 2001.gada 13.marta noteikumu Nr.120 „Rezidentu sadales un rezidentūras finansēšanas noteikumi" 3.¹5.apakšpunkts noteica: „Medicīnas profesionālās izglītības centrs slēdz ar personām, kuras šo noteikumu 3.¹3.apakšpunktā noteiktajā kārtībā uzņemtas rezidentūrā, līgumus, kuros nosaka, ka pēc rezidentūras beigšanas minēto personu pamatdarbs uz laiku, kas nav mazāks par trim gadiem, atbilstoši centra sadalei būs valsts vai pašvaldību ārstniecības iestādēs, kuru sarakstu atbilstoši attiecīgā reģiona vajadzībām apstiprinājis veselības ministrs.” Šo noteikumu 11.punkts noteica: „Ja rezidents pēc rezidentūras beigšanas nepilda šo noteikumu 3.¹5.apakšpunktā minētā līguma nosacījumus vai nesekmīgi apgūst apmācības programmu, vai apmācību rezidentūrā pārtrauc no apmācītiesīgās ārstniecības iestādes vai augstskolas neatkarīgu iemeslu dēļ, rezidentam piecu gadu laikā jāsedz ar apmācību rezidentūrā saistītie izdevumi. Maksājumi veicami katru mēnesi, gada laikā ieskaitot valsts budžetā piekto daļu no kopējās apmācībai izlietoto valsts budžeta līdzekļu summas.”

MK 2009.gada 25.augusta noteikumu Nr.972 „Rezidentu sadales un rezidentūras finansēšanas noteikumi” 11.punkts noteica: „Ja rezidents pēc rezidentūras beigšanas nepilda šo noteikumu 5.4.1.apakšpunktā minētos nosacījumus vai nesekmīgi apgūst apmācības programmu, vai pārtrauc apmācību rezidentūrā no augstskolas neatkarīgu iemeslu dēļ, Veselības ministrija pieņem lēmumu par rezidenta apmācībai izlietoto valsts budžeta līdzekļu atmaksu šo noteikumu 5.4.2.apakšpunktā noteiktajā kārtībā.” Šo noteikumu 5.4.2.apakšpunkts noteica: „Lai īstenotu rezidentūras studiju programmas, augstskolas slēdz līgumus ar rezidentūrā uzņemtām personām, nosakot, ka pēc rezidentūras beigšanas minētās personas turpmākos trīs gadus strādās Latvijas Republikas teritorijā ārstniecības iestādē, kura ir noslēgusi līgumu ar Veselības norēķinu centru par valsts apmaksātu veselības aprūpes pakalpojumu sniegšanu vai kura veselības aprūpes pakalpojumus sniedz ārpus Rīgas.”

Administratīvā rajona tiesa norāda, ka minētās normas paredz atšķirīgu attieksmi. Tiesas ieskatā vienādos un salīdzināmos apstākļos atrodas rezidenti, kuru apmācību izdevumi tiek segti no valsts budžeta līdzekļiem, un jebkuri citi augstskolu studenti, kas studē par valsts budžeta līdzekļiem. Visas šīs personas iegūst augstāko izglītību un visos gadījumos to finansē valsts. Taču citiem par valsts budžeta līdzekļiem studējošajiem salīdzinājumā ar rezidentiem nav pienākuma strādāt valsts noteiktajās darbavietās vai atmaksāt ar apmācībām saistītos izdevumus. Administratīvā rajona tiesa norāda, ka līdz ar to ir konstatējama atšķirīga attieksme pret rezidentiem un citiem par valsts budžeta līdzekļiem studējošiem studentiem.

Ministru kabinets 12.09.2011. atbildes vēstulē Nr.18/TA-1768 Satversmes tiesai norāda, ka „rezidentūra ir ārsta pēcdiploma profesionālā apmācība, kurš ir darba tiesiskajās attiecībās ar izglītības programmu īstenojošu iestādi. Līdz ar to rezidentūras studenti ir salīdzināmos, bet ne vienādos apstākļos ar akadēmiskās vai profesionālās augstākās izglītības studentiem, kas tiek apmācīti, apgūstot studiju programmu augstskolā, turpretī rezidentūra ir apmācība darba tiesisko attiecību ietvaros. Līdz ar to pēc būtības tā vairāk ir pielīdzināma darbinieku apmācībai vai kvalifikācijas celšanai, jo rezidentūrā mācās ārsta izglītību (diplomu) jau ieguvušas personas, kuras rezidentūras apmācības ietvaros iegūst nepieciešamo praktiskā darba pieredzi.”

1] Satversmes 91.panta pirmais teikums noteic: „Visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā.” Satversmes tiesa, interpretējot Satversmes 91.panta pirmo teikumu, ir atzinusi, ka vienlīdzības princips liedz valsts institūcijām izdot tādas normas, kas bez saprātīga pamata pieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos. Vienlīdzības princips pieļauj un pat prasa atšķirīgu attieksmi pret personām, kas atrodas atšķirīgos apstākļos, kā arī pieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kas atrodas vienādos apstākļos, ja tam ir objektīvs un saprātīgs pamats. Atšķirīgai attieksmei nav objektīva un saprātīga pamata, ja tai

nav leģitīma mērķa vai ja nav samērīgas attieksmes attiecības starp izraudzītajiem līdzekļiem un nospraustajiem mērķiem. Tātad, izvērtējot, vai apstrīdētās normas atbilst Satversmes 91.panta pirmajam teikumam, jānoskaidro: 1) vai un kuras personas (vai personu grupas) atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos; 2) vai apstrīdētās normas paredz vienādu vai atšķirīgu attieksmi pret šīm personām; 3) vai šādaī attieksmei ir objektīvs un saprātīgs pamats, proti, vai tai ir leģitīms mērķis un vai ir ievērots samērīguma princips.¹

Jāvērtē, vai rezidenti un citi par valsts budžeta līdzekļiem studējošie atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos. Lai noskaidrotu, kuras personas vai personu grupas atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos, ir nepieciešams atrast šīs grupas vienojošo pazīmi.² Lai noteiktu, vai pastāv vienojoša kopīga pazīme starp rezidentiem un citiem par valsts budžeta līdzekļiem studējošiem, jāanalizē rezidentūras tiesiskais regulējums.

Augstskolu likuma 44.pants definē personu grupas, kas uzskatāmas par augstskolās un koledžās studējošajiem. Augstskolās studējošie ir: 1) bakalaura studiju programmu studenti; 2) profesionālo studiju programmu studenti; 3) maģistra studiju programmu studenti (maģistranti); 4) rezidenti medicīnā; 5) doktoranti. Tātad rezidenti medicīnā tiek izdalīti kā atsevišķa studējošo grupa. Lai saprastu, vai rezidenti ir pamatoti nodalīti no citām studējošo grupām, jāvērtē, kāds ir rezidentūras mērķis un nozīme ārsta profesijā.

Rezidentūras definīcija ietverta Ārstniecības likuma 1.panta 19.punktā: „Rezidentūra — darba tiesiskajās attiecībās ar izglītības programmu īstenojošu ārstniecības iestādi esoša ārsta izglītošana valsts valodā specialitātes iegūšanai saskaņā ar akreditētu profesionālo rezidentūras izglītības programmu medicīnā.” Atbilstoši rezidentūras definīcijai Latvijas Universitātes rezidentūras nolikuma³ 1.4.punkts noteic, ka „Rezidentūras mērķis ir sniegt zināšanas un praktiskās iemaņas, kas, pēc pilnas rezidentūras programmas apguves, dod tiesības kārtot sertifikācijas eksāmenu.” Rīgas Stradiņa Universitātes mājas lapā internetā norādītais rezidentūras mērķis⁴ ir nodrošināt teorētisko zināšanu un praktisko iemaņu apguvi un pilnveidošanu, atbilstoši valsts likumdošanas prasībām, lai ārstu sagatavotu sertifikācijai specialitātē.

Analizējot rezidentūras mērķi un tiesisko regulējumu, var secināt, ka rezidentūras process būtiski atšķiras no citu studējošo grupu mācību procesiem. Rezidentūrā vienlīdz nozīmīgi ir apgūt gan zināšanas, gan praktiskās iemaņas, taču rezidentūras galvenais mērķis ir ārsta specialitātes iegūšana, lai saņemtu ārstniecības personas sertifikātu. Rezidentūrā tiek uzņemti jau diplomu ieguvuši ārsti. Tas nozīmē, ka rezidenti vairs nav uzskatāmi par studentiem, bet gan par ārstniecības personām, kas jau ir ieguvušas medicīniskās izglītības diplomu. Saskaņā ar Ārstniecības likuma 28.pantu: „Medicīniskās izglītības diploma

¹ sk. Satversmes tiesas 10.06.2011. sprieduma lietā Nr.2010-6901 9.-10.punktu.

² sk. Satversmes tiesas 14.06.2007.g. sprieduma lietā Nr. 2006-31-01 14. punktu.

³ Latvijas Universitātes rezidentūras nolikums; apstiprināts 28.11.2005. ar LU Senāta lēmumu Nr.134.

⁴ Rīgas Stradiņa Universitātes mājas lapā internetā; <http://www.rsu.lv/studiju-iespejas/rezidentura>, aplūkots 27.10.2011.

iegūšana ļauj ārstniecības personai līdz reģistrācijai ārstniecības personu reģistrā darboties ārstniecībā tikai tādas ārstniecības personas uzraudzībā vai vadībā, kurai ir sertifikāts un kura ir reģistrēta normatīvajos aktos par ārstniecības personu reģistru noteiktajā kārtībā.” Tātad, ievērojot minētos nosacījumus, arī bez rezidentūras ārsts var darboties ārstniecībā. Līdz ar to var uzskatīt, ka ārsts savu profesionālo kvalifikāciju jau ir iegūvis līdz rezidentūrai.

Rezidentūra atšķiras no citiem studiju veidiem arī ar to, ka tā tiek īstenota darba attiecībās. Rezidenti specializācijas iegūšanai strādā noteiktās ārstniecības iestādēs, par ko saņem darba algu. Rezidentu apmācību process būtiski atšķiras no citu par valsts līdzekļiem studējošo studentu mācību procesa.

No iepriekšminētā var secināt, ka rezidenti medicīnā pamatoti ir nodalīti no citām studējošo grupām. Ņemot vērā gan rezidentūras atšķirīgos nosacījumus, gan veidu, kādā notiek rezidentu apmācība, jāsecina, ka rezidentus un citus par valsts budžeta līdzekļiem studējošos studentus nevar salīdzināt. Tiesībsargs uzskata, ka rezidenti un citi par valsts budžeta līdzekļiem studējošie atrodas atšķirīgos un nesalīdzināmos apstākļos. Vienlīdzības princips pieļauj un pat prasa atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas atšķirīgos apstākļos¹. Līdz ar to tiesībsargs uzskata, ka apstrīdētā norma ir atbilstoša Satversmes 91.panta pirmajam teikumam.

2] Administratīvā rajona tiesa norāda, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 106.panta pirmajam teikumam. Satversmes 106.panta pirmais teikums noteic: „Ikvienam ir tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos un darbavietu atbilstoši savām spējām un kvalifikācijai”. Administratīvā rajona tiesa norāda, ka 106.pantā garantētās tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos un darbavietu nozīmē to, ka personai ir ne tikai tiesības brīvi lemt par kādas nodarbošanās uzsākšanu, bet arī brīvi lemt par attiecīgās nodarbošanās pabeigšanu un darbavietas atstāšanu.

Ministru kabinets 12.09.2011.atbildes vēstulē Nr.18/TA-1768 Satversmes tiesai norāda, ka apstrīdētās normas pēc būtības neierobežo personas tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos un darbavietu atbilstoši savām spējām un kvalifikācijai. (..). Līgumi ar rezidentūrā uzņemtajām personām, kuru mācības apmaksā no valsts budžeta līdzekļiem, tiek slēgti uz brīvprātības pamata (..). LR Ministru kabinets norāda: „(..) izvērtējot apstrīdētās normas, jāņem vērā, ka atbilstoši Satversmei valsts pienākums ir nodrošināt iespēju bez maksas iegūt pamatizglītību un vidējo izglītību, savukārt augstākās izglītības iegūšana vai pēcdiploma profesionālās studijas (rezidentūra) tiek finansētas no valsts budžeta, ja šādu speciālistu nodrošinājums ir sabiedriski nozīmīgs un speciālisti tiek sagatavoti sabiedrībai nepieciešamo pakalpojumu nodrošināšanai.” Tāpat Ministru kabinets norāda, ka uzliktais pienākums ārstiem pēc rezidentūras pabeigšanas vismaz trīs gadus nostrādāt noteiktā ārstniecības iestādē ir viens no līdzekļiem, lai nodrošinātu ārstu sadali atbilstoši reģionālajām vajadzībām. Tādā veidā tiek nodrošināta līdzvērtīga pieejamība veselības aprūpes

¹ sk. Satversmes tiesas 2001.gada 3.aprīlī sprieduma lietā Nr. 2000-07-0409 secinājumu daļas 1. punktu.

pakalpojumiem dažādos reģionos un novērsta ārstu koncentrācijas palielināšanās Rīgas reģionā.

Ministru kabineta noteikumi¹, kas regulē rezidentu sadali un rezidentūras finansēšanu noteic, ka rezidentu apmācību finansēšana var notikt divos veidos – par valsts līdzekļiem vai par fiziskas vai juridiskas personas līdzekļiem. Ja rezidenta apmācību izdevumi tiek segti no fiziskas vai juridiskas personas līdzekļiem, tad šiem rezidentiēm pēc rezidentūras pabeigšanas attiecībā pret valsti nav noteiktas nekādas saistības.

Ja ārsts vēlas, lai viņa rezidentūras studijas tiktu apmaksātas par valsts līdzekļiem, tad pirms rezidentūras uzsākšanas viņš slēdz līgumu ar augstskolu. Šajā līgumā tiek noteikta gan rezidenta saistība pēc rezidentūras pabeigšanas strādāt trīs gadus noteiktā ārstniecības iestādē, gan pienākums valstij atmaksāt rezidentūrai izlietos līdzekļus, ja šī saistība netiek pildīta no rezidenta puses. Šajā situācijā jāvērtē, vai minētās rezidentu saistības pret valsti ir samērīgas un vai tās ir nepieciešamas valsts uzdevuma veikšanai.

Samērīguma princips tiek definēts Administratīvā procesa likuma 13.pantā: „Labumam, ko sabiedrība iegūst ar ierobežojumiem, kas uzlikti adresātam, ir jābūt lielākam nekā viņa tiesību vai tiesisko interešu ierobežojumam. Būtiski privātpersonas tiesību vai tiesisko interešu ierobežojumi ir attaisnojami tikai ar nozīmīgu sabiedrības labumu.” Vērtējot samērīguma principa ievērošanu, jāanalizē, vai sabiedrības labums, ko tā iegūst ar rezidentiēm uzlikto pienākumu trīs gadus strādāt noteiktā ārstniecības iestādē, būs lielāks par rezidentam uzlikto tiesību ierobežojumu.

Satversmes 111.pants uzliek pienākumu valstij aizsargāt cilvēku veselību un nodrošināt ikvienam cilvēkam medicīniskās palīdzības minimumu. Tātad valstij ir pienākums nodrošināt, lai Latvijas iedzīvotājiem būtu pieejama kvalitatīva un daudzpusīga veselības aprūpe.

Rezidentu sadales un rezidentūras finansēšanas noteikumi nosaka, ka par valsts budžeta līdzekļiem tiek finansēta rezidentu apmācība saskaņā ar valsts pasūtījumu. Veselības ministrija aprēķina no valsts budžeta līdzekļiem finansējamo rezidentūras vietu skaitu, pamatojas uz šādiem datiem: „1)Ārstniecības iestāžu sniegtā informācija par nepieciešamo ārstu skaitu; 2)pamatdarbā nestrādājošo ārstu skaits; 3)ārstu bezdarbnieku skaits; 4)prognozējamo ārstu skaits, kuri sasniegs pensijas vecumu turpmāko piecu gadu laikā; 5)Eiropas Savienības dalībvalstu ārstu nodrošinājuma statistisko datu savstarpējā analīze; 6)demogrāfiskā situācija un attīstības prognozes.”² Veselības ministrija katru gadu vērtē, cik liels būs valsts pasūtījums rezidentu apmācībai. Pēc šiem kritērijiem var vispusīgi izvērtēt reāli sabiedrībai nepieciešamo rezidentu skaitu. Tātad valsts pasūtījums sagatavot noteiktu rezidentu skaitu gadā atbilst sabiedrības interesēm.

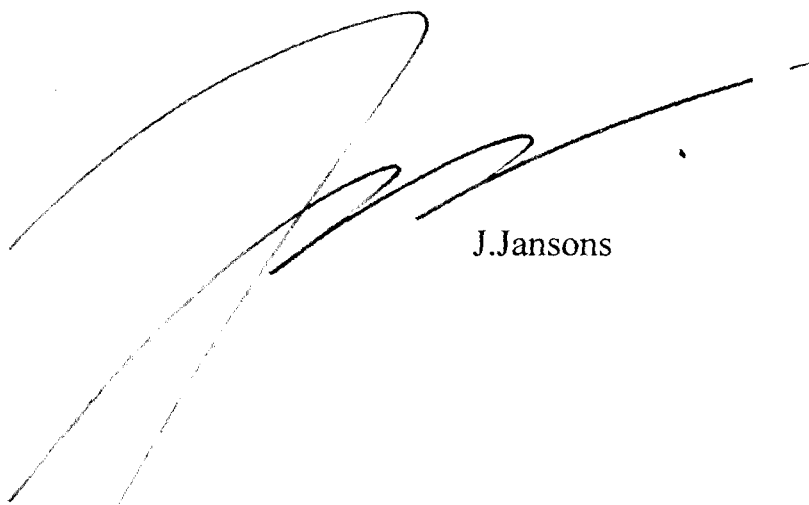
¹ MK 13.03.2001. noteikumi Nr.120 „Rezidentu sadales un rezidentūras finansēšanas noteikumi”; MK 25.08.2009. noteikumi Nr.972 „Rezidentu sadales un rezidentūras finansēšanas noteikumi”; MK 30.08.2011. noteikumi Nr.685 „Rezidentu sadales un rezidentūras finansēšanas noteikumi”.

² Ministru kabineta 30.08.2011. noteikumu Nr.685 „Rezidentu sadales un rezidentūras finansēšanas noteikumi” 3.punts.

Rezidenti uzliktais tiesību ierobežojums ir noteikts ar mērķi nodrošināt sabiedrības veselības aizsardzību. Tātad ar līgumu noteiktās saistības rezidenti ir nepieciešamas valsts uzdevuma veikšanai. Tiesībsargs uzskata, ka valsts, apmaksājot rezidentu apmācību, var noteikt pienākumu strādāt valsts labā. Turklāt jau pirms iestāšanās rezidentūrā rezidentam ir iespēja izvēlēties, kādas līgumsaistības noslēgt - vai apmaksāt apmācību rezidentūrā par fizisku vai juridisku personu līdzekļiem un neuzņemt saistības trīs gadus pēc rezidentūras pabeigšanas strādāt noteiktās ārstniecības iestādēs vai pēc valsts pasūtījuma apgūt rezidentūru par valsts budžeta līdzekļiem un pildīt līguma saistības. Vērtējot rezidenti, kuru apmācības rezidentūrā apmaksā valsts, uzlikto ierobežojumu attiecībā pret sabiedrības iegūto labumu, jāsecina, ka tas ir samērīgs. Līdz ar to Tiesībsargs uzskata, ka apstrīdētā norma ir atbilstoša Satversmes 106. panta pirmajam teikumam.

Ar cieņu,

tiesībsargs

A large, stylized handwritten signature in black ink, consisting of several overlapping loops and a long horizontal stroke extending to the right.

J.Jansons